

МАМЛАКАТИМИЗДА ТАШҚИ МИГРАЦИЯНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Нодиржон Низомжонович ХОЛМИРЗАЕВ

Фалсафа фанлари бўйича (PhD) фалсафа доктори

Тошкент давлат техника университети

Қўқон филиали

Қўқон, Ўзбекистон

nodirjon86.86@mail.ru

Аннотация

Мақолада жаҳонда миграция жараёнига таъсир ўтказган омиллар, мамлакатимиз ташқи мигрантларининг ушбу жараёндаги ўрни, бу йўналишни танлашининг сабаблари ҳамда бугунги кунда уларнинг таркиби тўғрисида фикр юритилади.

Таянч сўзлар: миграция, урбанизация, санитария маданияти, юқумли касалликлар, бандлик, тиббий хизматлар, экологик муаммолар, микро ва макро иқлим.

ОСОБЕННОСТИ ВНЕШНЕЙ МИГРАЦИИ В НАШЕЙ СТРАНЕ

Нодиржон Низомжонович ХОЛМИРЗАЕВ

Доктор философии (PhD) по философским наукам

Кокандский филиал

Ташкентского государственного технического университета

Коканд, Узбекистан

nodirjon86.86@mail.ru

Аннотация

В статье речь идет о факторах, повлиявших на миграционный процесс в мире, а также об иностранных мигрантах нашей страны, их роли в этом процессе, причинах выбора данного направления, и об их составе на сегодняшний день.

Ключевые слова: миграция, урбанизация, санитарная культура, инфекционные болезни, занятость, медицинское обслуживание, экологические проблемы, микро и макроклимат.

Ҳозирги глобаллашув жараёни ўзаро алоқалар, ижтимоий ҳамкорлик ва бандлик масалаларини тараққиётнинг энг муҳим омилларидан бирига айлантирди. Эндиликда ишлашни хоҳловчиларнинг ҳаммасини мақбул иш билан таъминлаш борасида бандликни вужудга келтириш учун зарур шарт-шароитлар яратиш, мукаммал меҳнат бозорини шакллантириш, ишга жойлашишга мухтож бўлган шахсларни тўла ҳисобга олиш муҳим аҳамият касб этади [4; 264].

Бу жараёнда миграциянинг ўзига хос ўрни бор. Зеро аҳолининг иш билан бандлигини таъминлаш масаласидаги муаммоларнинг ечимларидан бири бу миграция билан боғлиқ. Чунки миграция ишсизлик муаммосини камайтиришда муайян даражада роль ўйнайди. Ҳозирги кунга келиб мамлакатлар ва шаҳарлар ривожига кўчиб ўтишлар, уларнинг кўлами ва сифатига боғлиқ бўлиб қолди. Шу туфайли мамлакатимизда ҳам сўнгги йилларда миграция масаласида бир қатор ислохотлар амалга оширилди ва бандликни таъминлашда ўсишга эришилди. Миграциявий ечимлар юртимиз тараққиёти учун янада кўпроқ хизмат қила бошлади.

Миграция масаласи ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий жиҳатдан муҳим аҳамият касб этганлиги боис дунё ва мамлакатимиз олимлари ҳамда сиёсатчилари томонидан тадқиқ этилмоқда. Хусусан бу йўналишда А.Хусейнова, Ш.Кучаров, Д.А.Маджидова, З.А.Толаметова, Ш.Холмуминов, Х.Абдурахманов ва бошқа олимлар томонидан тадқиқотлар олиб борилди. Улар ушбу фаолият йўналишидаги бир қатор муаммоларнинг ечимларига жавоб изладилар.

Қайд этиш жоизки, сўнгги йилларда жаҳондаги миграцион жараёнларга бир қатор омиллар таъсир кўрсатди. Ҳозирги вақтда жаҳон миграция жараёнларининг йўналишлари, шакллари ва суръатлари кескин ўзгармоқда. Бу жараёнлар бўйича дунёнинг кўпгина мамлакатларида айрим ўхшашликлар кузатишмоқда, миграциянинг устувор мотивлари психологик, демографик, ижтимоий-иқтисодий ва бошқалар ҳисобланади [7; 3]. Буларни асосан қуйидагиларда кўриш мумкин.

- дунёнинг турли минтақаларида миграция жараёнларининг кўп йўналишлилиги;
- турли юқумли касалликларнинг пайдо бўлиши;
- туғишнинг камайиши туфайли аҳоли сонининг қисқариши;
- айрим мамлакатларда кексайиб қолган аҳоли миқдорининг кўплиги;
- дунёнинг турли минтақаларида юз бераётган экологик муаммолар;
- уруш хавфининг мавжудлиги ва бошқалар.

Миграция жараёни қадимдан мавжуд. Одамлар доимо кўчиб юришган. XX асрнинг сўнгги ўн йиллигида дунёда 45 миллион меҳнат мигрантлари мавжуд бўлса, Жаҳон банки маълумотларига кўра XXI аср бошида дунё миқёсида 200 миллион мигрант мавжуд бўлиб, шундан 105 миллиондан (2013 йилда) ортиғи меҳнат мигрантларини ташкил этди [8;62]. Демак, бугунги ташқи мигрантларнинг катта қисми меҳнат мигрантлари улушига тўғри келади. Бу эса миграциянинг моҳияти ва ва шаклига ўз таъсирини кўрсатмай қолмайди.

Таъкидлаш жоизки, жаҳонда юз бераётган миграцион жараёнлар маҳаллий ёки минтақавий миграцияга ҳам ўз таъсирини ўтказмоқда. Хусусан, мамлакатимизда ҳам сўнгги йилларда миграция жараёнларига бир қатор омиллар ўз таъсирини кўрсатмоқда. Улардан бири мамлакатимизда аҳоли сонининг фаол ортиб бораётганлигидир. Фикримизча, бунга қуйидагилар сабаб бўлмоқда:

- ўлим даражасининг пасайганлиги;
- юқумли касалликларга қарши курашда замонавий тиббиёт ютуқларидан кенг фойдаланиш;
- санитария-эпидемиология маданиятининг ошганлиги;
- туғилиш даражасининг кўпайганлиги;
- эрта турмуш қуришнинг мавжудлиги ва бошқалар.

Юқоридаги омиллар шуни тасдиқлайдики, мамлакатимизда арзон ишчи кучи миқдори ортиб бормоқда. Бугунги кунга келиб аҳолининг бошқа шаҳарларга вақтинча ёки доимий яшаш учун кетишига олиб келаётган бир қатор сабаблар мавжуд. Бунда мигрантлар шаҳарларнинг яқинлиги ва даромадлар даражасига катта эътибор қаратишади. Фикримизча, мамлакатимиздаги юқори ташқи миграциянинг сабаблари сифатида қуйидагиларни эътироф этиш мумкин.

- ресурслар муаммоси;
- экологик муаммолар;
- тиббий хизматлар сифатининг пастлиги, касалликларнинг кўпайиши;

- ёшларнинг хорижда билим олишга бўлган интилиши;
- яхши даромад излашга бўлган интилиш;
- бандлик масалалари;
- камбағаллик ва ҳ.к.

Шу билан бирга мамлакатимизда ташқи миграция даражасининг бирдек юқори даражада сақланиб қолаётганлигига қуйидаги омиллар сабаб бўлмоқда:

- жисмоний ва ахлоқий жиҳатдан соғлом авлодни тарбиялаш ишларининг етарли даражада йўлга қўйилмаганлиги;
- ёшларнинг ижодий салоҳиятини рўёбга чиқариш учун етарли шароит яратилмаганлиги;
- касбга йўналтириш ва касбга ўргатиш тизимининг тўлиқ ишламаётганлиги ёки даромадларнинг пастлиги;
- ёшларни муносиб иш билан таъминлаш даражасининг самарали эмаслиги.

Фуқаролар бандлигини таъминлаш соҳасида ушбу муаммоларни мамлакат миқёсида бартараф этиш бўйича тавсиялар берилганлиги ва Президентимиз томонидан 2020 йил 15 сентябрда “Хавфсиз, тартибли ва қонуний меҳнат миграцияси тизимини жорий қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 4829-сон қарори [2] қабул қилинганлигини айтиб ўтиш жоиз. Ушбу қарор туфайли бир қатор хайрли ишлар амалга оширилди.

Бироқ шунга қарамай, шаҳар аҳолисининг тез суръатларда ўсиши, иш ўринлари сони ўсгани билан иш ҳақи, олинадиган даромаднинг ишга ёлланувчини қониқтирмаётганлиги ҳам меҳнат миграцияси субъектларини чет элларга ишлаш учун турли йўللار билан кетиб қолишига сабаб бўлмоқда, яъни қишлоқлардан шаҳарларга кўчиб ўтган фуқаролар бу ерда ҳам узоқ қолмай, ташқи миграция оқимига тортилмоқда. Шаҳар аҳолисининг ташқи миграцияга тортилишига сабаб бўлаётган омиллар сифатида яна қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

- шаҳарларда кўчмас мулк нархининг юқорилиги;

- аҳолининг ҳаддан ташқари кўпайиши;
- марказий шаҳарларда уй-жой ижара ҳақининг юқорилиги;
- экологик муаммоларнинг кескинлашуви;
- маҳаллий солиқларнинг юқорилиги;
- ижтимоий муаммоларнинг кучайиши;
- жиноятчиликнинг ўсиши;
- даромадлар даражасининг камайиб кетиши ва ҳ.к.

Ҳозирги кунда мигрантлар томонидан қуйидаги омилларга катта эътибор қаратилмоқда ва бу ҳолат кўплаб тадқиқотчи-олимлар – иқтисодчилар, социологлар, психологлар, экологлар эътиборини тортмоқда.

- шаҳарнинг ўсиши ва ривожланганлиги;
- даромад олиш имкониятининг юқорилиги;
- хориж тилларини билиш эҳтимолининг юқорилиги;
- ўзига танишларнинг мавжудлиги;
- ижтимоий турмуш ва маданий ҳаёт даражаси;
- сифатли тиббий ёрдам олиш имкониятлари;
- жамоат транспортининг арзон ва қулайлиги;
- зарарли экологик омиллар ва ҳ.к.

Мигрантлар кўчиб бораётган шаҳрида асосан нималарга эътибор қаратиши албатта, тадқиқотчиларни қизиқтиради. Уларнинг асосий фикри фақат пул топиш ва уйга жўнатишми ёки борган жойида яхши, муносиб иш топиб яшаб қолишми? Ҳозирги вақтда мигрантлар шаҳар ҳудудларини танлашда қуйидаги жиҳатларни эътибор қаратаётганлигини кузатиш мумкин:

- макро ва микроиқлим;
- сув омилли;
- ҳавонинг ифлосланганлиги;
- саноат зонаси эканлиги;
- турар жой зонаси эканлиги;
- маъмурий-маданий марказ эканлиги;
- транспортга қулайлиги ва бошқалар;

- ҳудуднинг тинч эканлиги;
- қонуний ишлаш имкониятининг мавжудлиги;
- иш ҳақининг ўз вақтида берилиши ва бошқалар.

Ушбу соҳадаги тадқиқотлар ташқи миграцияга жалб этилган шахсларнинг нима сабабдан бу ишга қўл урганини ва қандай шароитда ишлашга рози эканлигини ўрганиш асносида уларга ҳукумат ва давлат бошқарув органлари муносабатларини ҳам тадқиқ этишга қизиқиш уйғотади. Хўш, қонунчилигимизда мигрантларга ёки уларнинг фарзандлари ва оилаларига қандай шароитлар мавжуд? Ўрганишлар шуни кўрсатадики, Ўзбекистонда қишлоқ аҳолисининг ташқи ва ички меҳнат миграцияларини самарали ташкил этишда фуқаролар йиғинларининг қуйидаги вазифалари кўрсатилган [9; 57-62]:

- ҳар бир маҳаллада ишчи кучи кам ҳудудлардаги бўш иш ўринлари, ишнинг характери, маош, ишчилардан талаб этиладиган малакалар ҳақида маълумот тўплаб бориш ва эълон қилиш;
- меҳнат мигрантларининг оила аъзоларига зарур тиббий ёрдамлар кўрсатиш;
- мигрантларнинг фарзандлари таълим олишлари учун барча шарт-шароитларни яратиш ва ҳ.к.

Меҳнат мигрантларининг ўзларига шароитлар яратилганми ёки йўқ? Бу борадаги саволларга Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 июлдаги “Ўзбекистон Республикасининг ташқи меҳнат миграция тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 3839-сон қарори [3]дан жавоб олиш мумкин. Ушбу қарор билан хорижда меҳнат фаолиятини олиб бораётган ёки хизмат сафари мақсадида хорижга чиққан фуқароларимиз ҳуқуқлари ҳимоя қилиниб, ваколатли давлат органларига тегишли вазифалар юклатилган. Бу эса ушбу соҳадаги ишларнинг тўғри йўлга қўйилганлигини кўрсатади

Натижада меҳнат мигрантларининг ўзларига бўлган ишончлари ортиб бормоқда. Шу сабабли улар дунёнинг турли давлатларида, хусусан,

Россия, Корея, АҚШ, Канада, Польша ва бошқа мамлакатларда фаолият олиб боришмоқда. Тадқиқотлар ва статистика натижалари уларнинг катта қисми 2018-2020 йиллар мобайнида Россия Федерацияси меҳнат бозорларида фаолият юритганини кўрсатмоқда [6; 3] Бундан хулоса қилиш мумкинки, ташқи миграциянинг катта қисми Россия давлати ҳисобига тўғри келмоқда.

Тан олиш керак, бугун Ўзбекистонлик мигрантлар асосан ташқи миграциянинг ривожланишига ва мамлакатга пул оқими кириб келишига хизмат қилишмоқда. Бу эса мамлакат ЯИМ маҳсулотидаги 10 фоиздан ортиқ маблағ дегани. Расмий маълумотларга кўра, ҳозир 2,5 миллиондан ортиқ фуқаролар даромад топиш мақсадида Ўзбекистон ҳудудидан ташқарида ишламоқда [10]. Бугунги кунга келиб хорижда фаолият олиб бораётган ўзбек мигрантларини қуйидаги тоифаларга бўлиш мумкин:

- ота-бобоси мамлакатни яшаш ёки ишлаш мақсадида тарк этиб ҳозирда хорижда бўлган ўзбек диаспораси вакиллари;
- ноқонуний характерга эга бўлган меҳнат мигрантлари (улар асосан Россия ва Қозоғистонда);
- шартнома асосида юборилган паст малакали ишчилар;
- профессионал малакага эга бўлган шахслар ва илмий фаолият билан шуғулланувчи олимлар;
- сайёҳлар ва даволаниш мақсадида хорижга чиққанлар.

Бир сўз билан айтганда, мамлакатимиз фуқаролари дунёнинг турли давлатларида ўз фаолиятларини олиб бориш орқали мамлакатимиз ривожига, аҳоли фаровонлиги, юрт тинчлигига ҳамда шаҳар ва қишлоқларимиз тараққиётига муайян даражада ҳисса қўшмоқдалар. Бу эса ривожланиб бораётган давлатимиз барқарорлигини таъминлашда муҳим роль ўйнамоқда. Таъкидлаш жоизки, урбанизация жараёнининг янги даврини бошдан кечираётган мамлакатимиз шаҳарлари ривожига ташқи ва ички миграция вакиллари хизматлари ҳам салмоқли деса бўлади.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, ривожланишнинг янги босқичига чиққан Янги Ўзбекистон шаҳарлари аҳолиси сонининг сезиларли тарзда тез ўсиши потенциал қишлоқ-шаҳар мигрантларининг интеграциялашуви билан боғлиқ. Фикримизча, миграция жараёни дунёнинг кам ривожланган мамлакатларида яқин ўн йиллар ичида шаҳар аҳолисининг ўсиши ва тараққиётида муҳим роль ўйнайди. Бир қатор халқаро экспертларнинг фикрига кўра, бу ўсиш кўрсаткичи 40 дан 50 фоизгача ўсиши эҳтимоли мавжуд.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси: Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 феврал ПФ-4947-сон фармонида 1-илова // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Тошкент, 2017. – № 6. – Б. 29-39.
2. Хавфсиз, тартибли ва қонуний меҳнат миграцияси тизимини жорий қилиш чора-тадбирлари тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 15 сентябрдаги ПҚ-4829-сон қарори. <https://lex.uz/docs/4997972>.
3. Ўзбекистон Республикасининг ташқи меҳнат миграция тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 июлдаги ПҚ-3839-сон қарори. <https://lex.uz/docs/3811317>
4. Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида. – Тошкент: Ўзбекистон, 1998. – 264 б.
5. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. – Тошкент: Ўзбекистон, 1997. – 115 б.

6. Кучаров Ш. Ташқи миграция – бугун ва эрта: таҳлил ва муносабат // Экономическое обозрение, 2021. – №7. – Б. 3-8.

7. Маджидова Д.А. ва бошқалар. Меҳнат мигрантлари оилаларида шахслараро муносабатларнинг педагогик-психологик омиллари. – Тошкент: Fan va texnologiyalar, 2021. – 88 б.

8. Толаметова З.А. Халқаро меҳнат миграцияси ва унинг ўзига хос хусусиятлари // Иқтисод ва молия, 2016. – №3. – Б. 62

9. Холмуминов Ш., Абдурахманов Х. Қишлоқ аҳолисининг ташқи ва ички меҳнат миграцияларини самарали ташкил этиш // Biznes-Ekspert, 2018. – №11(131). – Б. 57-62.

10. https://mehnat.uz/uploads/filemanager/source/Бандлик_таҳлили_1_кв_январь_март.pdf